

HAC YOLUNDAKİ KARINCANIN VEDASI: MEHMET GENÇ

Mehmet Genç büyük bir âlim, çok iyi bir muallim ve mütefekkir.

Söyleşi: Yunus Arslan-Coşkun Yılmaz

Tarih: Nisan 2021

Yer: Lacivert Dergi

“Kendimizi yüceltmek için değil düzeltmek için tarih bilmeliyiz.”

Geçtiğimiz günlerde Hakk'ın rahmetine uğurladığımız Mehmet Genç Türk tarihçiliğinin dönüm noktalarından biriydi. 40 yıl süren doktora çalışmasıyla ilmi titizliğin ve akademik sabrın bir numunesiydi adeta. Akademik unvan uğruna feda edilmeyecek kadar ilme değer verirdi ve bunu yaşayışıyla öğretmişti. Osmanlı iktisat Tarihi üzerine çalışmaları ile de sadece iktisat alanında değil, Osmanlı sosyal hayatından devlet yönetimine kadar ezbere bilinen pek çok yanlış' düzeltip doğrularını gösteren Genç, çalışmalarıyla hem dünya hem ülkemiz tarih anlayışına yeni bakış açılan getirdi. Gençlik yıllarından beri Mehmet Genç'i tanıyan İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürü ve Marmara Üniversitesi Tarih Öğretmenliği öğretim üyesi Coşkun Yılmaz ile Mehmet Genç'in tarihçiliğinin yanında insani özelliklerini, yüksek vasıflarını ve her iki anlamda bize bıraktığı mirası konuştuk.

Merhum Mehmet Genç Hoca ile tanışmanızdan başlayalım isterseniz...

1985 yılında Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne başladığımda bilinçli bir şekilde tarih alanında çalışmak istiyordum. Mehmet Genç de bu dönemlerde aşına olduğumuz ama efsanevi, ulaşılması biraz zor gibi görünen veya öyle tahayyül ettiğimiz bir isimdi. Yazdıklarının da sınırlı olması ve belki de o zamanki öğrenme sınırlarımızın üstünde olması da etkiliydi. Aslında onu tanımama vesile olan Beşir Ayvazoğlu'nun Siretler ve Suretler kitabındaki Mehmet Genç portresidir. Bence hala Mehmet Genç'i anlatan en iyi yazılardandır. Bu yazıyı okuduktan sonra hem hocayla tanışmak hem de bir radyo programı yapmak üzere bir arayışa girdim. İlginç olan şu ki hocayı ilk aradığımda ve birebir ilk şahsi görüşmemizde, zihnimdeki tahayyülün ötesinde son derece mütevazı, sıcak biriyle karşılaştım.

Mehmet Genç'i davet ettiğim programın ismi Divana Gelenler idi ve konukların hayat hikayeleri üzerine inşa edilen ve biyografi yazımlarında bir kaynak olarak kullanılacak bir programdı. Hocayı bu programa ilk davet ettiğimde katılmak istemedi ve affını istedi. Ancak ben çok arzu ettiğim için ısrarcı oldum. Bu arada hocaların kendisine mahsus bir hitabı vardır. Konuşurken karşısındakinin gözlerinin içine bakar, tebessüm ederek "Canım" diyerek konuşmaya başlardı. Ses tonuyla, bakışıyla sizi kucaklardı. İlk tanışmamızdaki bu sıcaklık benim ısrar gücümü pekiştirdi. 1996 yılında hocayla programa başladık ve Mehmet Genç ile kendi hayatı üzerine 3 ayrı program ile 5 saatlik bir kayıt oldu. Bu vesileyle hoca ile aramızda daha özel bir hukuk oluştu.

Aramızda oluşan bu hukuk da hem sosyal olaylar hem de tarih hakkında sohbetlerimiz hemen hemen vefatına kadar hocaların beni cesaretlendirdiği ve taltif ettiği muhabbetimiz sürdü. Hoca ile farklı çalışmalar da yaptık. Mesela beraber yayın faaliyetimiz oldu: 10 ciltlik Antik Çağdan 21 'inci Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi çalışması. Hoca bu çalışmanın yayın kurulu üyesiydi ve çok yönlendirici ve

destekleyici oldu. Ben eserin baş editörüydüm ve Mehmet Akif Aydın Hoca proje yöneticisiydi. Mehmet Genç'in bu kitap ile ilgili yaptığı bir değerlendirmeyi burada paylaşmak istiyorum:

Kitabın tanıtımıyla ilgili bir belgesel hazırlanırken hoca şu değerlendirmeyi yaptı: "İstanbul her zaman ona sahip olanla eşdeğer bir kadere sahiptir. İstanbul büyürse ona sahip olan devlet büyür, İstanbul küçülürse de ona sahip olan devlet küçülür. Bu eser İstanbul'un büyüklüğünün bir göstergesi ve daha da önemlisi İstanbul'un yeni bir atılım çağının başlangıcında ortaya çıkması son derece manidardır". Hoca ile özlemle anacağım bir muhabbetimiz vardı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamış bir isimdi Mehmet Genç. Genç'in yetiştiği ortamdaki bahsetmemek olmaz sanırım. Mehmet Genç'in hayatı aslında yakın tarihimizin bir özeti gibidir. Kendisi 1933-34 Artvin Arhavi doğumludur. Cumhuriyet tarihimizdeki eğitimden iktisada, insan hak ve özgürlüklerindeki yaşanan sıkıntılara kadar hepsini görmüş ve bizzat tecrübe etmiş biriydi. İkinci Dünya Savaşı'nın o ıstırap verici dönemini bir çocuk olarak yaşar ve sınırda yaşaması sebebiyle Rus ve Alman uçaklarının birbirleriyle dalaşmalarını tepelere çıkarak seyreder.

Köyünde bir eğitimci ile başlayan eğitim serüveni ailesinin maddi durumu sebebiyle sıkıntılar oluşturur. Ancak sınav ile kazandığı Haydarpaşa Lisesi'ne gelmesi hayatında bir dönüm noktası olur. Burada Türk fikir hayatının önemli isimleri ile tanışma fırsatı bulur: Nihal Atsız, Mahir İz ve diğer birçok isim ile tanışır. Aslında hoca matematik okumak ister ama matematikte de çok iyi olmasına rağmen lisede tercihi değişir.

Burada önemli bir hususa değinmek istiyorum: Mehmet Genç'in hayatında çok etkili olan babasının adli bir vakası vardır. Babası Ali Rıza Bey'in adı bir kan davasında geçer ve 4 yıl hapiste yatmak zorunda kalır. 4 yılın sonunda beraat ettiğinde Ali Rıza Bey, bambaşka biri olarak çıkar. Düştüğü koşutta muhtemelen devrim kanunlarına muhalefet gerekçesiyle hapsedilen büyük bir âlime denk gelir ve onu bir ganimete dönüştürmeyi bilir. O müderristen Arapça, tefsir ve fıkıh gibi birçok dersler alır. Hapishane onun için adeta medrese-i yusufiye olur. Tabi bu durum Mehmet Genç'in çocukluğunda çok önemli bir etki bırakır çünkü ilim sahibi ve Türkçeyi çok iyi konuşan, geçmiş kültürlerle çok aşina bir babanın oğlu olarak yetişir.

Tanıdığınız kadarıyla Mehmet Genç sizce nasıl birisiydi, hangi özellikleri öne çıkmaktaydı?

Gördüğüm, tanıdığım, bildiğim şekliyle kelimelerle resmetmek gerekirse: Mehmet Genç büyük bir âlim, çok iyi bir muallim ve mütefekkir. Bunun yanında müevazı, mahviyatkar, vakur, zarif, nüktedan, takdîr-kâr, minnetsiz ve mihnetsiz, dünya metâina, makamlara, akademik unvanlara karşı kaygılardan azadedir ve kanaatkârdır. Onun en büyük hirs ve arzusu ilim ve irfandî, öğrenmektir. Aslında bir yönüyle Mehmet Genç bir dervîştir.

Mehmet Genç'i Mehmet Genç yapan ana husus, sadece ilmi, muallimliği, mütefekkirliği değildi, Osmanlı tarihine getirdiği yeni bakış açıları, yeni teoriler yeni tezler değildi. Bütün bunlarla birlikte Mehmet Genç'i Mehmet Genç yapan; onun insanlığıdır, insan-i Kâmil oluşudur, ahlakıdır, erdemidir. Biz Mehmet Genç'i bu bütünlük içerisinde ele alabilirsek anlayabilir, anlatabilir ve yeni nesillere aktarabiliriz. Bu nedenle Mehmet Genç konuşulurken diğer hususiyetleri yanında insani hasletlerinin, ahlakının ve biraz önce bahsettiğim hususların altının çizilmesi gerektiğine inanıyorum.

Mehmet Genç'in derdi hiçbir zaman bir akademik unvan elde etmek, bir makam ve mevki elde etmek olmadı. Bilakis bu anlamda önüne çıkan pek çok imkân ve fırsatı elinin tersiyle itti. Bunun en basit göstergesi ve aşaması doktora yıllarında ortaya koyduğu tavidir. Doktora çalışmasında çok iyi bir yere gelmesine rağmen, kendi kafasındaki bilimsel problemlere henüz cevap oluşturmadığı için tezini tamamlamamıştır. Öyle ki hocası dünya çapında bir tarihçi olan Ömer Lütfi Barkan'ın "Elindekileri yaz,

onlar zaten çok iyi bir seviyeye gelmiş, tezini bitir sonra devam edersin" teklifini kabul etmemiştir. Yani ilmi bir akademik paye, bir maddi imkân için değil, hakikaten ilim için tahsil eden bir anlayışa sahipti.

Yunus Emre'nin "ilim ilim bil-mektir/ ilim kendin bilmektir/ Sen kendini bilmezsin/ Ya nice okumaktır" mısralarının canlı bir numunesi olarak görüyorum Mehmet Genç'in hayatını. Akademik serüveninde de bunu çok iyi ortaya koymuştur. Pek çok büyük tarihçimizin dediği gibi Mehmet Genç tezini o haliyle tamamlasaydı hem döneminde hem de günümüzde çok önde, kabul gören çokça atıf yapılan bir tez olurdu. Ancak onun derdi bir tez bitirmek değildi, bir unvan almak değildi. Hoca'nın derdi bir ilmi sonuca ulaştırmak, görüş ortaya koymak ve tabii önce kendisini ikna etmektir. Ben Mehmet Genç'i bu sebeple akademik unvansızlığı bile büyük bir değere dönüştüren bir isim olarak görüyorum.

Mehmet Genç az yazmakla eleştirildi. Bunu siz nasıl değerlendirirsiniz?

Burada sorulması gereken nitelik mi, keyfiyet mi, kemmiyet mi soruları önem taşıyor. Geçen gün çok ünlü bir tarihçimiz ile konuşurken beni çok şaşırtan bir ifadesi oldu. "Çok büyük bir âlimdi ancak boşa geçmiş bir ömürdü" sözleri karşısında irkildim ve bunun çok büyük bir haksızlık ve yanılğı olduğunu söyledim. O bilgi birikimine sahip olmasına rağmen yazmadığını belirttiğinde şunu fark ettim: Bizde bir belgesel tarihçilik vardır. Belge yayını ve aktarımı üzerinden bir tarihçilik anlayışı vardır. Mehmet Genç'in tarihçiliği belge yayıncılığına indirgemeyen bir yaklaşımı pek çok tarihçiden, aydından, mütefekkinden ayıran temel vasfı da budur. Belge yayıncılığından ziyade o belgeleri bir araya getiren, yorumlayan ve ortaya Osmanlı tarihiyle sosyal bilimlerle ilgili yepyeni bir bakış açısı ve teori koymasındır. Ki bu teoriler dünyaca ünlü tarihçiler tarafından kabul görmüştür. Bu bakış açısıyla baktığımızda Mehmet Genç az yazan biri değildi. Ortaya tez koyan fikir ve teori üreten birisiydi hoca, bu insanlar yazdıkları ile değil tezleri ile değerlendirilir. Tabii ki daha çok yazmasını arzu ederdik ancak Mehmet Genç ile gidenler Mehmet Genç'ten geri kalanların çok ama çok fevkinde bilgi birikimdir. Ama hoca bilgi ve belge aktarıcısı teori ve tez ortaya koyan yeni bakış açıları oluşturan ve doğru tanımlama yapmayı önemseyen biriydi. Sonuç olarak Mehmet Genç yayınlanan eserleri, bundan sonra yayına hazırlanan eserleri ve konuşmaların' şöyle bir sonucu beraberinde getiriyor: Genelde Osmanlı tarihine, özelde ise iktisat, sanayi tarihlerinde ve geri kalmışlık üzerine temel tezleri derinden sarsan yeni bakış açıları, yeni yorumlar, teoriler ortaya koyan bir isimdir. Ortaya koyduğu teorileri sadece Türkiye'de değil dünyada da kabul gören bir âlimdir. Pek çok yanlış düzelten bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ömrünün son anlarına kadar çalışmaktan geri durmamış hoca. Nasıl bir çalışma disiplinine sahipti?

Mehmet Genç benim gördüğüm kadarıyla ciddi çalışan, çok iyi zaman yöneten ve araştırmayı, öğrenmeyi ana gündem maddesi haline getiren bir şahsiyetti. Mehmet Genç'i tarihçiler arasında farklı kılan önemli husus vardır: İyi bir tarihçinin sahip olması gereken sadece diğer sosyal bilimlerle ilgili bütün temel bilgi alanlarına değil, bir uzmanla çok rahat tartışabilecek konuşabilecek tartışabilecek konuşabilecek birisiydi.

Türk tarihçiliği açısından Meh-met Genç'in katkılarını nasıl ele almalıyız sizce? Gençler Mehmet Genç'i nasıl okumalı?

Öncelikle şunu ifade etmek isterim: Mehmet Genç yaptığı işi tanımlarken kendini hac görevini yerine getirmeye çalışan bir karınca olarak tanımlıyor. Hakikaten ömrü boyunca bu hikmet dolu üslubu ve asil tavrı hiç terk etmedi. Öğrenme isteğini son ana kadar sürdürdü hatta öğrenmekten yazmaya vakti de zor buluyordu. Bazı makaleleri dostlarının ve çevresinin çok zorlamasıyla ortaya çıkmıştır. Ben genç meslektaşlarımıza Mehmet Genç'in özelliklerinden örnek alması gereken hususiyetlerinden birinin

öğrenme merakı ve diğerinin de dünyalık mevki, makam ve unvanlara karşı bigâneliği ama ilmi hakikatleri öğrenme konusundaki azmi, gayreti, hırsı, ahlaki, erdemi ve insani vasıflarının öneminin altını çizerim. Bir diğer önemli vasfı da muallimliğidir ve bunu son ana kadar sürdürmesidir.

Mehmet Genç'in insan yetiştirme modelinin iki temel ayağı vardır. Bunlardan biri onları bilgi ile ve ikincisi ise ahlak ile donatmaktır. Ahlaki yetiştiriciliğinin temel karakteristik özelliği de nasihat değildir. Bizatihi, oturmasıyla kalkmasıyla hayatında ortaya koyduğu prensip ve ilkeleriyle yani ameli olarak sergilediği tavidir. Bir şeyi unutmamalıyız: İnsani, insan yetiştirir ve insan mekânlarda buluşur. Mehmet Genç'in bulunduğu her ortam insanın insan ile buluştuğu ve insanın insanı yetiştirdiği bir ortam ve mekân oldu.

Mehmet Genç'in bir diğer hususiyeti ise paylaşımcı olmasıydı. Hoca bazen elindeki çok ses getirecek ciddi bir makaleye zemin oluşturabilecek, hatta bazen bir doktora tezi olabilecek arşiv belgelerini muhatapları ile paylaşmaktan hiçbir beis görmedi. Ulemanın, akademinin en büyük problemlerinden birisidir bu durum. O ise yılların birikimini zorluklar ile bir araya getirmesine rağmen ilgili kişilere veren birisiydi.

Mehmet Genç'in Fatih Haziresi'ne defni hakkında ne düşünüyorsunuz?

Mehmet Genç'in Fatih Haziresi'ne defni, bir hakşinaslıktır. Devletimizin ona karşı saygısının hatta borcunun zarif ama çok anlamlı bir yansımasıdır. Fakat burada şunu söylemek isterim, Fatih Haziresi'ne son dönemdeki defnedilen hocalarımıza baktığımızda kimlerle karşılaştığımıza bir bakalım: Halil İnalcık, Kemal Karpat, sanat tarihçimiz Semavi Eyice, Ali Emiri Efendi, Ahmet Cevdet Paşa. Son dönemde defni gerçekleştiren bu isimlerin yanında Fuat Sezgin de kurucusu olduğu vakfın ve müzenin yanına defnedildi.

Bu bize neyi gösteriyor peki? Devletimizin son yıllarda tarihi kodlarına uygun olarak ilme, ulemaya ve sosyal bilimlere verdiği önemin bir göstergesidir. Bu devlet geleneğinin bir değişiminin göstergesidir ve inşallah bu minvalde devam eder çünkü buralara defin Cumhurbaşkanı'nın onayı ile gerçekleşmekte. Bütün söylediğim bu isimlerin defni ile ilgili Cumhurbaşkanımız hepsi ile ayrı ayrı ilgilenmiş ve birçoğunun cenaze namazına katılmıştır. Devlet politikamızda değişen bu durum da devletimizin şanını yüceltmekte... Bendeniz Fatih Haziresi'ndeki bu bölgeyi bir Tarihçiler Sofası olarak tanımlamaktayım. Bizim gönül ve ilim dünyamızdaki öncülükleri ve devletimizin yaptıkları ile ilme ve âlime bakış açısının değiştiğini görmekteyiz.